

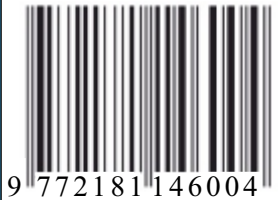
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

3/2023

E-ISSN 2181-1466

9 772181 146004

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

@buxdu_uz

@buxdu1

@buxdu1

www.buxdu.uz

3/2023

<https://buxdu.uz>

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI
SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ilmiy-nazariy jurnal
2023, № 3

Jurnal 2003-yildan boshlab **filologiya** fanlari bo'yicha, 2015-yildan boshlab **fizika-matematika** fanlari bo'yicha, 2018-yildan boshlab **siyosiy** fanlar bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2000-yilda tashkil etilgan.
Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2020-yil 24-avgust № 1103-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.
Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Rasulov To'liqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Mas'ul kotib: Shirinova Mexrigiyo Shokirovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Kuzmichev Nikolay Dmitriyevich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor (N.P. Ogaryov nomidagi Mordova milliy tadqiqot davlat universiteti, Rossiya)

Danova M., filologiya fanlari doktori, professor (Bolgariya)

Margianti S.E., iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Indoneziya)

Minin V.V., kimyo fanlari doktori (Rossiya)

Tashqarayev R.A., texnika fanlari doktori (Qozog'iston)

Mo'minov M.E., fizika-matematika fanlari nomzodi (Malayziya)

Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Abuzalova Mexriniso Kadirovna, filologiya fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor, xalqaro psixologiya fanlari akademiyasining haqiqiy a'zosi (akademigi)

Baqoyeva Muhabbat Qayumovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, biologiya fanlari doktori, professor

Djurayev Davron Raxmonovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Umarov Baqo Bafoyevich, kimyo fanlari doktori, professor

Murodov G'ayrat Nekovich, filologiya fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Ahmadovich, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Rasulov Baxtiyor Mamajonovich, tarix fanlari doktori, professor (Andijon davlat Pedagogika instituti rektori)

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Boboyev Feruz Sayfullayevich, tarix fanlari doktori (O'zR FA tarix instituti yetakchi ilmiy xodimi)

Jo'rayev Narzulla Qosimovich, siyosiy fanlar doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar nomzodi, dotsent

Quvvatova Dilrabo Habibovna, filologiya fanlari doktori, professor

Axmedova Shoir Nematovna, filologiya fanlari doktori, professor

Amonova Zilola Qodirovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Zaripov Gulmurot Toxirovich, texnika fanlari nomzodi, dotsent

Одилова Г.К.	Болалар адабиётда глуттоник дискурс таржимасида услуб ва маъно адекватлиги	126
Жумаев А.А.	Ўзбек ва немис бадий матнларида орнитопоэтонимларнинг маъно оттенкалари	132
Murtazoyev O.N.	Intertekstuallikning tilshunoslikda qoʻllanilishi	136
ADABIYOTSHUNOSLIK *** LITERARY CRITICISM *** ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ		
Oʻrayeva D.S., Adizova O.I.	Folklore in the context of modern culture	140
Eshonqulova G.T.	Badiiy asarda maʼnoni implisit ifodalashning kommunikativ strategiyalari	149
Курбанов С.С.	“Ўткан кунлар” романида оқил оталар образи талқини	154
Muxammadova M.M.	"Koʻhkan" taxallusi bilan sheʼrlar yozgan Shayboniy hukmdor talqini	158
Ganieva O.Kh., Rajabova Z.T.	The concept of the motif of loneliness in 20th century American literature	163
Sultonova D.S.	Ingliz adabiyotida kriminal mavzudagi prozaik asarlar taraqqiyoti	167
Umarov U.A.	Characteristic features of hero archetype in the example of Harry Potter	171
Umurova N.R.	“Iqronoma” va islom falsafasi	176
Urmonova N.M.	The deontology of translation and interpretation	181
Babayev O.A.	Jaloliddin Rumiy asarlarining arab tiliga qilingan tarjimalarda gʻarb tarjimalari taʼsiri	186
Бахронова М.А.	Бадий адабиётда касалликлар рамзи	191
Бокарева М.А.	Пути развития русского реализма рубежа хх-ххі веков: от соцреализма до экзистенциального постреализма	196
Жамилова Б.С.	Ўзбек ва турк болалар адабиётдаги муштарак туйғулар	203
Nuritdinova Sh.S.	Hamza Imonberdiyev sheʼriyatida ramziylik va erk motivi ifodasi	210
Ражабова Р.З., Ражабова Г.З.	Эртак жанри стилизациясининг асослари ва тараккиёт хусусиятлари	215
Usmonova Z.H.	Rey Bredberining “Marsga hujum” (“Марсианские хроники”) asarida tarjima xususiyatlari va tarjimon uslubi	221
Sadigova N.E.	Romanticism of Byron and his work “Cain”	227
MATNSHUNOSLIK VA ADABIY MANBASHUNOSLIK *** TEXTOLOGY AND LITERARY SOURCE STUDY *** ТЕКСТОЛОГИЯ И ЛИТЕРАТУРНОЕ ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ		
Maqsudova N.U.	Ziyovuddin Haziniy sheʼrlarining manbalari	233
“NAVOIY GULSHANI”		
Ражабова М.Б.	Риёву ужду ҳасад дафъин эт ...	237
PEDAGOGIKA *** ПЕДАГОГИКА *** PEDAGOGICS		
Bahronova B.B.	Abdurauf Fitratning axloqiy-tarbiyaviy qarashlari	240
TARIX *** ИСТОРИЯ *** HISTORY		
Muminov D.A.	Samarqandga evakuatsiya qilingan sanoat korxonalari va ularning faoliyati	244
Raxmatulloyev M.X.	Mustaqillik yillarida Oʻzbekistonda ommaviy axborot vositalarining tarixi va rivojlanish bosqichlari	249
Xakimov J.N.	Buxoro amirligi va Rossiya imperiyasining savdo-sotiq munosabatlarining yoʻlga qoʻyilishi	253

БАДИИЙ АДАБИЁТДА КАСАЛЛИКЛАР РАМЗИ

Бахронова Матлуба Ахмедовна,

БухДПИ Хорижий тиллар кафедраси ўқитувчиси,

matlyuba.bakhranova@gmail.com

Аннотация: Касаллик мавзуси бадиий адабиётнинг озгачи ва ёзма турида кенг фойдаланиб келинмоқда. Бу танадаги рухий бузилишнинг метафораси сифатида ёки ижтимоий касалликлар рамзи сифатида - замонавий адабиётда кенг тарқалган. Касалликнинг аллегорик мавжудлиги қадимги юнон драматурглари томонидан кузатишга ва ўрта аср ёзувчилари томонидан ишлатилган бўлса-да, бу мавзу романтиклар ва уларнинг издошлари томонидан янада кенгроқ кўтарилди. Бадиий асарларда тасвирланган касалликлар рамзий маънога эга, бунда баъзи касалликлар ҳақида кўпроқ, бошқалари ҳақида камроқ ёзилган. Мазкур мақола бадиий асарларда касалликларнинг берилишини инглиз ва ўзбек адабиётининг баъзи намуналари асосида қиёсий таҳлил қилиниб мисоллар билан ёритиб беради.

Калит сўзлар: разм, юрак касалликлари, сил, сифилис, чандик, Виктория даври адабиёти.

Аннотация: Тема болезни широко используется в устной и письменной художественной литературе. Это распространено в современной литературе как метафора психического расстройства в теле или как символ социальных недугов. Хотя аллегорическое присутствие болезни наблюдалось древнегреческими драматургами и использовалось средневековыми писателями, романтики и их последователи более широко подхватили эту тему. В данной статье освещается представление болезней в художественных произведениях на основе некоторых примеров английской и узбекской литературы со сравнительным анализом и примерами.

Ключевые слова: образ, порок сердца, туберкулез, сифилис, рубец, викторианская литература.

Abstract: The topic of illness is widely used in oral and written fiction. It is common in modern literature as a metaphor for mental disorder in the body or as a symbol of social ills. Although the allegorical presence of disease was observed by ancient Greek dramatists and used by medieval writers, the theme was taken up more widely by the Romantics and their followers. This article illuminates the presentation of diseases in works of art, based on some examples of English and Uzbek literature, with comparative analysis and examples.

Key words: image, heart disease, tuberculosis, syphilis, scar, Victorian literature

Кириш. Касаллик мавзуси - танадаги рухий бузилишнинг метафораси сифатида ёки ижтимоий касалликлар рамзи сифатида - замонавий адабиётда кенг тарқалган. Касалликнинг аллегорик мавжудлиги қадимги юнон драматурглари томонидан кузатишга ва ўрта аср ёзувчилари томонидан ишлатилган бўлса-да, бу мавзу романтиклар ва уларнинг издошлари томонидан янада кенгроқ кўтарилди. Францияда Симболист ва Десадент ҳаракатлар рассомнинг табиий ҳолатининг бир қисми сифатида касалликларни, айниқса, рухий касалликларни ўз ичига олди. Масалан, Артур Римбауд, тасаввурга эга шоир ўз мақсадларига эришиш учун сезги синчковлик билан текширилиши кераклигини ёзган. Россияда Фёдор Достоевский миядаги бузуклик унинг аниқловчи хусусияти бўлган жиноятчига ёки бошқа йўл билан қилинган шахсга қарши замонавий қахрамон тушунчасини яратди. Модернистлар билан адабиётда касалликка янги, деярли клиник ёндашув пайдо бўлди. 1930 йилда Виржиния Вулф ёзган эди: "Касаллик қанчалик кенг тарқалганлигини ҳисобга олсак, унинг рухий ўзгариши қанчалик катта эканлигини, соғлиқни сақлаш чироклари ўчиб кетганда, ҳайратланарлиси шуки, очилмай қолган мамлакатлар очиб берилади ... ҳақиқатан ҳам касалликнинг йўқлиги ғалати бўлиб қолади, муҳаббат ва жанг ва рашк билан адабиётнинг асосий мавзулари орасида ўз ўрнини эгаллади. "Томас Манн ушбу мавзунини "Доктор Фаустус" ва "Сехрли Тоғ" каби асарларда шахс билан боғлиқ ҳолда ўрганиб чиқди ва касалликнинг метафора доирасини замонавий Европа жамиятининг иллатларини акс эттириш учун ишлатди. Кейинчалик бу символизм Алберт Камю каби ёзувчилар томонидан қабул қилинган, унинг "Бабо" романи Иккинчи жаҳон уруши ўрталарида XX асрда Европанинг улгуржи коррупциясининг рамзи бўлган. Бошқалар, хусусан, саратон касаллигида, у бошидан кечирган ва даволаган касалликнинг шахсий томонларини ўрганган.

Александр Солженицын - мавзуга энг асосий, виссерал даражада, шунингдек, психологик ва маънавий жиҳатдан мурожаат қилди. Сўнгги йилларда ОИТС (орттирилган иммунитет танқислиги синдроми) нинг эпидемик нисбатларга тарқалиши касаллик адабиётида янги саҳифани очди, Чунки ёзувчилар ҳар куни оддий ҳаётнинг ажралмас қисмига айланиб кетадиган касалликка дуч кела бошладилар.

Асосий қисм. Бадий асарни ёзишда муаллифлар ўз қаҳрамонларига қайси касалликларни беришни жуда эҳтиёткорлик билан танлайдилар. Баъзи касалликлар гўзал, баъзилари сирли, баъзилари кучли метафора ва баъзилари муҳим келиб чиқиши бор. Адабиётда касалликлар ўз рамзий маъносига эга. Романни ўқиётганда, қаҳрамонларга берилган касалликларга эътибор беринг. Муаллиф маълум бир мақсад учун қаҳрамонга касаллик беришни танлаган ва кўпинча адабиётдаги касаллик тури бу мақсад нима эканлигини яхши кўрсатади. Аксарият муаллифлар ўз қаҳрамонларининг инсонийлигини ўрганишга қизиқишади ва жисмоний касаллик характернинг ички камчиликларини билдирувчи белги сифатида бўлиши мумкин. Адабиётда касалликлардан фойдаланишнинг ўзига хос рамзий жиҳатлари мавжуд:

1. Баъзи касалликлардан бадий асарларда кам учрайди. Масалан, Сифилис касаллиги . Бу касаллик XIX асрнинг охирида кенг тарқалган касаллик эди, аммо салбий маънолари туфайли у кўплаб адабиётларда кўрсатилмаган. Инглиз адабиёти Виктория даврида бундай табу келиб чиқиши билан касалликдан фойдаланишга рухсат бермади. Ўзбек адабиётида Садриддин Айнийнинг “Судхўрнинг ўлими” асарида келтирилган парчада: *Лекин ваъдалашган кунимиздан бир кун бурун менинг оёғимга «ришта» чиқиб, ишииб кетди, қишлоққа пиёда боролмайдиган бўлдим, бунга шундай изоҳ берилган: “Ришта” – Бухорога хос касаллик эди. Бу билан оғриган одамнинг баданида – белидан пастда ипсимон қурт пайдо бўларди. Ҳозир бу касаллик тамоман йўқолиб кетган (2,51).*

Бундан келиб чиқадики, бу касаллик адабиётларда кам учрайди.

2. Касаллик манзарали бўлиши керак.

Гарчи сил касаллиги дахшатли касаллик бўлса ҳам, унинг тақдироти туфайли муаллифлар орасида кенг тарқалган танлов эди. Бунга сабаб, муаллиф ўз қаҳрамонини етарлича, яъни беморнинг ташқи кўринишини, касаллик аломатларини аниқ тасвирлаб бера олади, масалан, жабрланувчининг ранги сарғайиб, кўз ости қорайиб кетиши, ҳолсизлик каби бадий тасвир воситасида ўқувчида тасаввур ҳосил қила олади. Масалан, Ўткир Ҳошимовнинг Дунёнинг ишлари қиссасида келтирилган ушбу парчада касал боланинг ҳолати тасвирланган,

- *Ўзимга эмас, мана бу болага оляпман. Эски чопонли киши уф тортди.*

- *Рангини қаранг, бола бечорани! Касалдан янги турган: сил!*

Ойим ҳам, мен ҳам болага тикилиб қолдик. Ҳали дўпписига қарабман-у, ўзига қарамаган эканман.

Бола чиндан ҳам рангсиз, катта-катта кўзлари одамга маъюс-маъюс боқарди. (1,165)

3. Касаллик сирли бўлиши керак.

Жуда кўплаб ижодкорлар бу усулдан фойдаланган ҳолда ўз қаҳрамонларининг дардларини ошкор қилмаганлар, уларни “дарди бедаво”, “оғир хасталик”ка мубтало қилишган, бу эса бадий асарнинг янада жозибали, сирли ва қизиқарли бўлишига сабаб бўлган. Бунга халқ оғзаки ижоди намуналарини ҳам мисол қилиш мумкин, хусусан, эртақларда касалликлар ҳақида кўпгина қизиқарли ва фойдали маълумотларга дуч келинади. Эртақлар бошланиш қисмида қаҳрамоннинг бетоблигини бир нечта эртақларда кузатиш мумкин, хусусан,

“Тил тигдан ўткир “эртаги” -Ўтмиш замонда бир мамлакатнинг подшоҳи қаттиқ касал бўлиб қолибди. Маишхўр табиблар ҳам кўриб уни тузата олмабдилар. Ниҳоят, бир донишманд чол подшоҳ қошига келиб:

-*Шер сутини ичсангиз тузаласиз, – дебди”, – дея бошланади.*

Ушбу сатрлардан маълумки, бош қаҳрамон мамлакат подшоҳи қаттиқ касал бўлгани ва бу касаллик одамни заиф, ишончсиз, муҳтож, ғамгин ва тушкунликка солади. Бу қаҳрамонларни онгида уларни ҳалол ва тўғри қилишга мажбур қилади. Ушбу кучли ҳис-туйғулар можарони янада кучайтиради, айниқса, касаллик оғир бўлса. Эртақда аниқ ташхис қўйилган касаллик берилмаган фақат машхўр табиблар ҳам тузатолмаган “оғир” касаллик берилган. Бу касалликка даво чораси сифатида донишманд чолнинг маслаҳати ифодаланган. Эртақдаги воқеалар ривожини ушбу касалликка даво қидираётган қаҳрамон кечирмалари, ҳатти ҳаракатлари билан боғлиқ. Эртақнинг асосий мазмуни шер сутини қидириб топиш ва уни олиб келиш жараёни билан боғлиқ.

Бошқа бир мисолни оладиган бўлсак, касалликни номи билан эмас, балки шунчаки “дард” сифатида тасвирланган Абдулла Қаҳҳорнинг “Бемор” хикоясида қаҳрамон “ётиб қолади” ва даво

излаб табиб, ирим сиримлар, докторга бориш ҳам фойда бермайди, аммо ҳикояда бу дард ошкор қилинмаган, сирлигича қолган. Бу дард халқнинг, жамиятнинг рамзидир.

Буюк Британияда Виктория адабиёти даврида зотилжам каби касалликлар бутун оилаларга тарқалиши мумкин эди, ҳеч ким унинг қандай юқишини билмайди. Бу касаллик муаллифлар учун сирли жозиба берди. Бошқа томондан, сифилиснинг келиб чиқиши жуда аниқ эди - бу унинг олдини олишнинг яна бир сабабидир.

4. Касаллик метафора учун кучли имкониятларга эга бўлиши керак.

Баъзи касалликларда рамзий маънога эга бўлган ассоциациялар мавжуд. Масалан, туберкулёз кенг тарқалган касаллик сифатида танилган, шунингдек, бадий адабиётда энг кўп қўлланиладиган касалликлар ва уларнинг рамзий маънолари куйидагилардан иборат:

Юрак касаллиги: юрак хуружи, ёлғизлик, пушаймонлик, хиёнат ва бошқа ҳиссий нотинчликларнинг рамзи. Мисол учун, Натаниел Хотторннинг “Адамант одами” асарида бош қаҳрамон одамлар билан алоқа қилмаслик учун ёрга кўчиб ўтади. Ёрда унинг танасига калций билан тўлдирилган сув аста-секин оқиб чиқади. Йиллар давомида калций аста-секин юрагини тошга айлантиради. Ҳикоянинг бошида метафорик тош юракка эга бўлган қаҳрамон охирида том маънода тош юракка айланади.

Сил касаллиги: исрофгарчилик, сезгирлик ёки нозик табиатнинг рамзи. Бунга Генри Жеймс “Хоним портрети” ва “Кабутар қанотлари”да сил касаллигидан фойдаланишни мисол келтиришимиз мумкин.

Вабо: кенг тарқалган вайронагарчилик, жамиятнинг парчаланиши ёки илоҳий ғазабнинг рамзи. Албер Камюнинг “Вабо” асарида Камю вабодан вақтнинг ноаниқлигини, табиатнинг тасодифийлигини ва кеч бўлса ҳам ҳаракат қилиш истагини тасвирлаш учун восита сифатида фойдаланиши яққол мисолдир. Бундан ташқари, Уйғониш даври адабиётининг энг биринчи ва буюк насрnavиси –инсонпарвар адиб Жованни Бокаччо қаламига мансуб Декамерон асарида Бокаччо ўз китобини 1348 йилда Флоренсияда тарқалган вабо офатини ҳаққоний тасвирлашдан бошларкан, ўша пайтда шаҳарда вужудга келган мудҳиш манзарани ўта реалистик сатрларда қаламга олади. Бокаччо китобидаги марказий мавзулардан бири – католик черковини танқид қилиш, католик динининг пешволари – руҳонийлар, роҳиблар, ҳаттоки, Рим папаси устидан кулишдан иборатдир. Кўпгина ҳикояларда дин аҳлининг фисқу фужури, биринчи куннинг 2-новелласида эса ҳатто папа қасрида ҳукм сурган разолат ва тамагирлик ҳақида ҳикоя қилинади. “Декамерон” саҳифаларидаги шўх ханда, ўша кунларда ҳамма ёқда ҳукм сураётган вабо даҳшатиға қарамай, жуда кўтаринки кайфиятда янграйди. Дунёга янги келаётган уйғониш даври жамияти, ўлиб бораётган ўрта аср билан шу йўсинда қаҳ-қаҳ уриб видолашади.

Иситма: муаллиф хоҳлаган нарсанинг рамзи. Бунда кўпгина муаллифлар характердан халос бўлиш ёки драма яратиш учун сюжет ечими сифатида умумий иситмадан фойдаланадилар. Бироқ муаллифлар умумий иситмалардан рамзий маънода ҳам фойдаланганлар, чунки иситма ўқувчиларнинг маълум бир касаллик ассоциацияси билан чекланмаган.

Чандиклар ва ногиронлик: Адабиётдаги касаллик билан бир қаторда, характерни бошқа деб таснифлаш учун адабиётдаги жисмоний камчиликларни рамзий маънода қўлланилганлигини кўришимиз мумкин. Романда жисмоний белгиси ёки ногиронлиги бўлган персонажни ўқиётганимизда муаллиф диққатни қаҳрамоннинг табиатиға ёки романнинг тематик ташвишиға қаратишни англатади. Елизавета даври адабиётида жисмоний нуқсонлар ахлоқий ёки маънавий бузуқликка тенглаштирилган. Қанчалик сиёсий жиҳатдан нотўғри кўринса ҳам, ногиронлиги бўлган қаҳрамон Елизавета романида Худонинг норозилигининг белгиси еди. Масалан, Шекспирнинг Ричард III драмасида бош қаҳрамон сколиоз билан касалланган, бу унинг ахлоқий жиҳатдан буралган йўллариининг ташқи белгисидир.

Замонавий адабиётда эса ҳамма нарса ўзгарди. Барча жисмоний касалликларни ахлоқий камчиликларнинг ифодаси сифатида ўқимаслик керак. Бунинг ўрниға жисмоний белгиларни кўришимиз мумкин, яъни биринчидан, қаҳрамоннинг ҳаётда кўрган зарарини кўрсатиш, масалан, Тони Моррисоннинг “Севгили” асарида Сетхенинг орқа томони кулликда калтакланганидан яралар тўри билан қопланган. Унинг орқа қисмидаги чандиклар у бошидан кечирган даҳшатларнинг белгиси сифатида тушунилади.

Иккинчидан, характерни фарқлаш ёки аниқлаш учун ҳам асар қаҳрамонлари яра ва чандиклар билан тасвирланади, масалан, Софоклнинг “Шоҳ Эдип” асарида томошабинлар Эдипнинг гўдаклигида боғланганидан оёқлари яраланганини билишади. Асарда Эдип ўз шахсиятидан беҳабар,

аммо унинг чандиқлари уни дарҳол томошабинлар олдида ажратиб туради. Кўп ўтмай, чандиқлар унга спектакл ҳикоясида ўз шахсини исботлашга ёрдам беради.

Бундан ташқари, асарда жисмоний нуқсонлар мавзунинг физик тасвирларини очиб беришда хизмат қилади, масалан, Эрнест Хемингуейнинг “Қуёш ҳам чиқади” романида Жейк Барнс қаҳрамони урушдан жисмоний жароҳат олган. Ҳеч қачон тўғридан-тўғри тасвирланмаган бўлса-да, ўқувчи унинг жинсий аъзоларини йўқотганлигини билиб олади. Хемингуей Жейкнинг жароҳатидан урушнинг йўқ қилинишини - ҳаёт ва репродуктив имкониятнинг йўқ қилинишини рамзий маънода ишлатади. Яна бир мисол: Ўзбек адабиётида Ўткир Ҳошимовнинг “Тушда кечган умрлар” романида урушнинг салбий оқибатларини, унинг келажак авлодни йўқ қилишини асар қаҳрамони урушда биқинидан ўқиб натижада жинсий заифликдан азият чекиши орқали ёритиб берган.

Ҳар бир асрда китобхонлар ва муаллифларнинг тасаввурини ва қўрқувини ўзига тортадиган касаллик мавжуд. Бунга мисол қилиб XX асрнинг қўрқинчли касалликларидан бири бўлган - ОИВ/ОИТС. Лекин нега? Бу касалликдан бадий асарда фойдаланишнинг тамойилларига қайтадиган бўлсак, бунда:

1. Кўринадиган белгилар: Сил касаллиги каби ОИТС билан оғриганлар ҳам кўпинча кескин равишда йўқолади.

2. Сирли: Биз ОИТС қандай тарқалишини биламиз, аммо уни қандай даволаш мумкинлиги сирлидир.

3. Метафора учун имкониятлар бор, масалан, ОИВ/ОИТСнинг метафора билан ифодаланадиган сифатлари: 3.1. Маълумки, ОИТС аломатларини кўрсатмасдан олдин ухлаб ётади. Қурбонлар йиллар давомида номаълум ташувчилар бўлиши мумкин. 3.2. Касалликнинг ўлим даражаси юқори. 3.3. ОИТС ёшлар, гейлар ҳамжамияти, ривожланаётган давлатлар ва санъаткорлар каби муайян демографияга кўпроқ таъсир қилади. 3.4. Сиёсий уюшмалар: Баъзи диний ва сиёсий консерваторлар ОИТСга маълум турмуш тарзини олиб борадиганлар учун ўзига хос илоҳий жазо сифатида қарашган. Бошқа томондан, ОИТС фаоллари ҳукуматни касалликдан энг кўп жабр кўрган жамоаларга ёрдам бермаётгани учун танқид қилишди.

Майкл Каннингемнинг “Соатлар” асари Виржиния Вулфнинг “Мрс. Далловей” асарининг замонавий талқини. Вулфнинг асл асарида қобикдан ҳайратда қолган ҳарбий фахрий травмадан кейинги стресс бузилишига жавоб сифатида ўша пайтда кенг муҳокама қилинган касаллик - ўз жонига қасд қилади. Ўзининг мослашувида Каннингем ўз романининг вақти ва жойига, замонавий шаҳар муҳитига кўпроқ мос келадиган касалликдан фойдаланишни танлади. ТССБ ва ўз жонига қасд қилиш ўрнига, Каннингемнинг қаҳрамонида ОИТС ривожланган. Гарчи уларнинг касалликлари жуда бошқача бўлса ҳам иккала қаҳрамоннинг ўлимлари жуда кўп ўхшашликларга эга. Вулф ишининг моделидан фойдаланиб, Каннингем азоб-уқубат ва умидсизлик инсониятнинг абадий муаммолари эканлигини англатади.

Хулоса. Демак, бадий асарларда касаллик номларидан фойдаланиш нафақат тиббиётга оид сўзларни ифодалаш билан чекланмасдан, ёзувчи ушбу иллат орқали жамиятдаги даволанишга, тузатишга муҳтож омилларни рамзий бўёқларда очиб беришга ҳаракат қилади. Шу сабабидан жаҳон халқлари тили ва нутқида касаллик номларини ифодаловчи сўзларнинг алоҳида ўрни бор. Уларда ҳар бир халқнинг ўзига хос тафаккур тарзи, дунёқараши, табобат ривожига алоқадор маданий ва маънавий тушунчалари, ҳаётий тажриба ҳамда урф-одатлари акс этиб туриши жиҳатидан қадрлидир.

АДАБИЁТЛАР:

1. O'tkir Hoshimov, *Dunyoning ishlari*. М., 2018; "O'qituvchi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. M.Is'hoqov, Toshkent.

2. Садриддин Айний, *Судхўрнинг ўлими*; "O'qituvchi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, Тошкент, 2018.

3. A.Qahhor. "Daxshat" hikoyasi

4. Albert Camus. "The plague" 1991, 17: 93-96, 98.

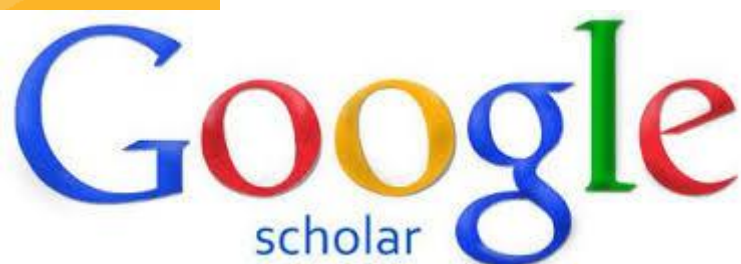
5. <https://www.enotes.com/topics/disease-and-literature>

6. Bakhronova, M. A. (2020). Representation of disease names in the literature. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 06 (86), 141-144.

7. Mizrabova J.I. and M.A. Baxronova, "In the work of william shakespeare's 'hamlet' the transfer of the names of the disease in different translations", *iejrd - International Multidisciplinary Journal*, vol. 6, no. TITFL, pp. 95-98, Apr. 2021.

LITERARY CRITICISM

8. Baxronova Matluba. (2022). *Ruhiy kasalliklarning ingliz adabiyotida berilishi. Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(3), 433–441. Retrieved from <https://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/213>.
9. Matluba, Baxronova. "Edgar Allan Po hikoyalarida ruhiy kasalliklar." *Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti jurnali* 2.2 (2022).
10. Baxronova Matluba Axmedovna. "Badiiy asarlarga ko'chgan hayot saboqlari". *Conferencea*, June 2022, pp. 401-4, <https://conferencea.org/index.php/conferences/article/view/640>.

**"SCIENTIFIC REPORTS
OF BUKHARA STATE
UNIVERSITY"**

The journal was composed
in the Editorial and
Publishing Department of
Bukhara State University.

Editorial address:

Bukhara, 200117
Bukhara State University, main
building, 2nd floor, room 219.
Editorial and Publishing
Department.
<https://buxdu.uz/32-buxoro-davlat-universiteti-ilmiy-axboroti/131/131-buxoro-davlat-universiteti-ilmiy-axboroti/>
e-mail:
nashriyot_buxdu@buxdu.uz

Printing was permitted
29.04.2023 y. Paper format
60x84,1/8. Printed in express
printing method. Conditional
printing plate – 35,30.
Circulation 70. Order № 30.
Price is negotiable.
Published in the printing house
"Sadriddin Salim Buxoriy" LLC
Address: Bukhara,
M.Ikbol street, 11